

De Stichting der Kartuize van Sint - Martens - Lierde.

---

(1) De veldslag van 28 Augustus 1328, op de Kasselberg, dwong de Westvlaamse rebellen en de Vlaamse steden en dorpen, die in deze opstand tegen hun graaf Lodewijk van Nevers betrokken waren, onbarmhartig op de knie. 'n Jarenlange wanordelijke strijd, die het hele graafschap Vlaanderen door had gewoed, en waarin talrijke uiterst kwaadwillige elementen, vooral in 't kamp der opstandelingen, zich berucht hadden gemaakt door het terroriseren van stad en platteland, liep hiermede ten einde. (2)

Geen enkel dokument licht ons nader in omtrent het ogenblik waarop Jan Gheylinec er aan dacht een kartuize te stichten. Zeker is 't dat de vrome raadsheer reeds lange tijd vóór 1328 — het jaar dat z'n plan officieel het leven zag — met dit voornemen bezielde was. Dit blijkt uit het schrijven van de algemene prior der orde (3). We durven haast beweren dat de staatkundige en maatschappelijke beoeringen van die tijd hem er toe noopten van zijn onderneming voorlopig af te zien, tot kalmere dagen zouden aanbreken.

Met de ontwikkelingsgang van Jan's opzet, stond de kartuize van Herne bij Edingen in nauw verband. Wellicht onderhield hij met dit huis vriendschappelijke betrekkingen — Herne lag van z'n geboortestad niet ver verwijderd —, en dit feit heeft dan wel 'n gevoelige invloed uitgeoefend op de keus van zijn goed werk. Aan de prior

-
- (1) Hebben over de stichting en over de kartuize St-Martens-Bos in 't algemeen, doch slechts in schetsvorm, geschreven:
van Gestel, *Historia Sacra et Profana Archiepiscopatus Mechliensis*. blz. 216.
Lindanus, *Teneremunda*. blz. 170.
Raissius, *Origines Cartusiarum Belgii*, blz. 38 tot 43.
Sanderus, *Flandria Illustrata*, Tomus III, blz. 182-183.
van Waesberghe, *Gerardimontium*, blz. 235 tot 240.
de Portemont, *Recherches Historiques sur la Ville de Grammont*. Tome II, blz. 336 tot 347.
du Moustier, *Uit Koor en Kluis*, blz. 132-133.
de Farconnet, «Bois St Martin», in «*Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques*», col. 546-547.
- (2) Een breedvoerige beschrijving der gebeurtenissen van die tijd, vooral in betrekking met Geraardsbergen en omgeving, geeft ons Fris: *Geschiedenis van Geeraardsbergen*. blz. 60 tot 83.
- (3) « quod vir discretus et nobilis Johannes, dictus Gheylinec, consiliarius domini comitis Flandrie **diu** et devotum celitus a Domino et firmum suscepit desiderium, deliberavitque unam aliam domum perfectam de nostro dicto ordine construere de bonis suis et dotare... » (Rijksarchief Gent. Fonds Kartuizers St-Martens-Bos. Oorkonden (11 December 1328). Zie beschrijving bij nota 5.

van deze kartuize deelde Jan zijn verlangen mede, met de bede zijn plan aan de overheid der orde over te maken (4).

Als antwoord hierop, richtte frater Aymo, algemene prior der Kartuizerorde, op 11 December 1328, een schrijven tot de priors der kartuizen van Herne en Antwerpen, met de uitstippeling van hun taak. Ze moeten zich persoonlijk bij de stichter begeben, om over te gaan tot het onderzoek nopens dotatie en inkomsten, de geschiktheid van de bouwplaats en de bestaansmogelijkheden van 't nieuw convent. Ze ontvangen volmacht om in de naam van de algemene prior en van 't kapittel op te treden. Hij schenkt hun toelating de prior der kartuize van Macourt bij Valencijs in hun beperkt comité op te nemen, dit met het oog op 'n veilig oordeel. Ze worden eveneens gemachtigd de eerste prior aan te stellen. Deze mag dan uit andere kartuizen monniken aanwerven, ten getale van twaalf. Enkel ijverige en de stichter bekende en welgevallige kloosterlingen mogen in aanmerking komen. De eerste bewoners van de stichting krijgen het voorrecht, na hun dood, in de ganse orde van een dertigdaagse mis te genieten (5).

Jan Gheyline wou zijn stichting in de buurt van Geraardsbergen, en wel te Schendelbeke. Zo'n keus deed hij niet uit louter toeval, want hij was heer van Schendelbeke (6), tevens meier en had er rond 1270 een versterkt kasteel laten bouwen (7). Het terrein voor de kartuize kocht hij van de Norbertijnerabdij van Ninove: 'n stuk land van een bunder en vijftig roeden, gelegen op de «Rodendriesch», tussen «Baerbeke» en «Diebrugge». Daar moest de kartuize uit de grond rijzen, «ter ere van de Heilige Maagd Maria, voor de vergiffenis van zijn zonden en van deze van zijn ouders, voorzaten, opvolgers en weldoeners». Zijn eigendommen te St-Martens-Lierde, bouwland, weiden, vijvers en bossen, met 'n oppervlakte van 28 tot 30 bunders, en gelegen tussen het hof van «Landrighem» (grondgebied St-Maria-Lierde) en het hof ten Broeke (8), gaf hij als dotatie voor de stichting. Graaf Lodewijk van Nevers erkende de stichting van

-
- (4) Rijksarchief Gent, Fonds Kartuizers St-Martens-Bos, Bundel nr 2.
  - (5) Rijksarchief Gent, Fonds Kartuizers St-Martens-Bos.
    - a) Oorkonden. Supplement (11 Dec. 1328). Origineel, in 't Latijn. Het zegel van prior Aymo is beschadigd. Het eerste gedeelte van deze oorkonde bevat de stichtingsopdracht van de kartuize te Zelem bij Diest.
    - b) nr 1, Cartularium, fol. 2 ro - 2 vo.Miraeus-Foppens: Opera Diplomatica, T. III, blz. 433-434.
  - (6) De Potter & Broeckaert: Geschiedenis van de Gemeenten van Oost-Vlaanderen, 5e serie. Schendelbeke, bl. 8.
  - (7) De Weledele Heer ridder Xavier de Ghellinck Vaernewijck (Brussel) was zo vriendelijk ons onlangs een bundel aantekeningen uit het familiearchief van 't kasteel te Elsegem ter hand te stellen, waar we dankbaar gebruik van maken.
  - (8) Kleine heerlijkheid te St-Martens-Lierde, «gheheeten de vierscaere ten Broucke, daertoe dat behooren bailliu ende scepenen» (de Limburg-Stirum, Coutumes des deux Villes et Pays d'Alost, bl. 621). Ze had «hooghe, middele ende neder justitie». In de 17e eeuw was deze heerlijkheid een leen van de graven van Egmont (Zottegem).

zijn raadsheer en amortizeerde de voornoemde goederen, bij akte van 16 December 1328 (9).

Op de derde Zondag van de Vasten, in 't jaar 1329, erkende en bevestigde Johannes van Florentië, vikaris van de bisschop van Kamerijk, het oprichten der kartuize en het amortizeren der dotatiegoederen (10).

Raissius (11) beweert dat de bouwwerken begonnen waren, toen de priors tot de vaststelling kwamen dat het terrein slecht gekozen leek. De weg van Geraardsbergen naar Aalst liep er langs, en — dat mogen wij er aan toevoegen — zulks beloofde niet veel goeds voor de voorgeschreven eenzaamheid van het kartuizerleven. Daar zouden soldatenbenden, rovers, landlopers en allerlei soort straatvolk wel voor zorgen. Na ernstige beraadslagingen besloten de priors, in overleg met Jan Gheyline, de kartuize over te brengen naar St-Martens-Lierde, op het dotatiedomein, «in villa Domini fundatoris dicta ten Bossche» (op het landgoed van de heer stichter, ten Bosse genaamd) (12). Deze verandering bood grote voordelen aan: landbouwland, weiden en vijvers lagen er in overvloed. 'n Landbouwuït-bating kon daar renderend zijn en vaste bestaansvoorwaarden scheppen. Dat hoekje van St-Martens-Lierde heeft Sanderus (13) in dichtelijke woorden beschreven. Het lag ver van 't lawaai der openbare wegen. De lucht was er uitstekend. Het bood 'n verscheidenheid van velden, weiden en vijvers. Op deze vijvers zat overvloedig vis. Voor de eenzame wandelingen der monniken kon niets beters worden gewent.

Bij akte van 22 Oktober 1329 stemde Lodewijk van Nevers in deze verandering toe. Als enige voorwaarde stelde de graaf dat hij en zijn echtgenote Margaretha verlangden deel te hebben in alle goede werken van de kartuize (14).

Onderwijl waren ook onderhandelingen aan gang met de abt

---

(9) Rijksarchief Gent :

a) Fonds Kartuizers St-Martens-Bos :

nr. 1 Cartularium, fol. 2 vo - 3 ro.

Vidimus van 23 Mei 1448, gegeven door de schepenen en de raad der stad Gent. Origineel. Verkoop de Portemont nr. 2739. Het zegel van dit stuk is verdwenen.

b) Archief van 't kasteel van Elsegem.

Karton I. Oorkonden. Gent 16 December 1328. Origineel in 't Latijn, met zegel in bruin was van graaf Lodewijk van Nevers en met zijn tegenzegel.

Miraeus-Foppens : Opera Diplomatica, T. III, bl. 434.

Inventaire I... : blz. 9-10, nr 7.

(10) Rijksarchief Gent : Fonds Kartuizers St-Martens-Bos, nr. 1. Cartularium, fol. 3 ro - 3 vo.

Miraeus-Foppens : Opera Diplomatica, T. III, bl. 435.

(11) Raissius : Origines Cartusiarum Belgii, blz. 38-39.

(12) Rijksarchief Gent. Fonds Kartuizers St-Martens-Bos. Bundel nr. 2.

(13) Sanderus : Flandria Illustrata, T. III, bl. 182.

(14) Rijksarchief Gent. Fonds Kartuizers St-Martens-Bos

nr. 1, Cartularium, fol. 3 ro.

Vidimus van 23 Mei 1448 (zelfde stuk bij nota 9 vermeld.)

Miraeus-Foppens : Opera Diplomatica, T. III, bl. 435.

van de Benediktijnerabdij St-Martinus, te Doornik, die over de kerk van St-Martens-Lierde het patronaatrecht uitoefende (15). De oorkonde der overeenkomst dateert van 1 Mei 1330 (16). De abt Theodoricus keurt de stichting goed. Hij staat toe 'n kerk, slot, cellen en de nodige gebouwen op te trekken. Als erkenning van het patronaatrecht moeten de kartuizers telken jare op St-Maartensdag en op de feestdag van het H. Sakrament een gouden muntstuk ter waarde van 8 solid. paris., samen met een kaars en een den. paris., naar de abdij sturen en het daar laten offeren bij 't offertorium van de hoogmis. Ze hoeven eveneens de rechten der abdij te eerbiedigen als ze te St-Martens-Lierde gronden erven of kopen. De offeranden die van het priesterlijk ambt of van het altaar voortkomen, de offeranden op Goede Vrijdag, tijdens het officie, de offeranden van de eerste missen der kloosterlingen, en deze der begrafenissen van parochianen van St-Martens-Lierde, die in de kartuize plaats hebben, worden verdeeld. De kartuizers behouden de drie vierden, het overige vierde deel komt ten goede aan de abt en de pastoor van St-Martens-Lierde. Tweemaal per jaar, op Kerstdag en St-Jansdag, wordt het bedrag geind. Bij sterfgeval van monniken of geprofesten, of van novicen, die in de loop van het proefjaar sterven, wordt het vierde deel, bij goedkeuring van de pastoor, naar goede werken verwezen. De lijkdiensten van knechten en dienaren, die in de kartuize werkzaam zijn, vallen onder de rechten van de pastoor. Tot schadeloosstelling voor de afgestane tienden op de vier bunders, waar de kartuize wordt gebouwd, zal het klooster in de toekomst, telken jare, met Kerstdag, 12 solid. paris. betalen, ten bate van de abt en de pastoor van St-Martens-Lierde. De eerste prior van St-Martens-Bos, frater

(15) In de 12e en 13e eeuw kwam het dikwijls voor dat bisschoppen kloosters met bepaalde «altaren» begiftigden. Zulke schenkingen brachten met zich mede dat de begiftigden zelf de inkomsten van de pastoor, die dit altaar bediende, inden. Ze stelden de pastoor aan en bezoldigden hem. (Laenen. Kerkelijk en Godsdienstig Brabant. Deel I, bl. 231).

In 1189 schonk Rogerus, bisschop van Kamerijk, het altaar van St-Martens-Lierde aan de St-Martensabdij te Doornik, als aalmoes (d'Herbomez: Chartes de l'Abbaye St Martin de Tournai. T. I, nr. 145). Akten betreffende dit patronaatrecht of in verband hiermede; in vermeld werk:

T. I. — nrs. 146, 147, 163, 191, 192, 228, 225, 362, 363, 366, 367, 387, 392, 393, 423, 424, 431, 433, 436, 437, 440, 491.

T. II. — nrs. 835, 877, 913, 915.

(16) Rijksarchief Gent.

a) Fonds Kartuizers St-Martens-Bos.

Oorkonden. 1 Mei 1330. Origineel in 't Latijn. Met vier zegels bevestigd. Dit van de abt, van de abdij, van Willem, pastoor van St-Martens-Lierde en dit van de kartuize St-Martens-Bos. Enkel dit van de pastoor, in bruin was, is bewaard.

nr. 1. Cartularium, fol. 3 vo - 5 ro.

b) Archief van 't kasteel van Elsegem:

Karton I. Oorkonden. Copie uit de 16e eeuw op papier.

Miraeus-Foppens: Opera Diplomatica. T. III, blz. 158-159.

Sammarthani-Piolin: Gallia Christiana. T. III. Instrumenta, col. 62, 63, 64.

d'Herbomez: Chartes de l'Abbaye St Martin de Tournai, T. II, nr. 978.

Inventaire... I... nr. 9, blz. 10-11.

Joannes de Bolliuziel en de fraters Walterius de Acsielle en Petrus de Furnis, eerste monniken der stichting, gaan voor zich zelf en hun opvolgers de verbintenis aan de overeenkomst na te leven. Samen met hen ondertekenen de abt van Doornik en Willem, pastoor van St-Martens-Lierde, een smeekschrift tot Guido, bisschop van Kamerijk, opdat deze de overeenkomst zou bekrachtigen. Wat hij op 12 September 1333 heeft gedaan (17).

Johannes van Florentië, vikaris van de bisschop van Kamerijk, erkende de stichting te St-Martens-Bos op de Vrijdag na St-Jansdag 1330. Hij liet de kartuizers toe een eigen kerkhof aan te leggen, waarop ook leken hun begraafplaats mochten kiezen. In dit schrijven vinden we klaar en duidelijk bevestigd dat men op dit ogenblik reeds met de opbouw van de kartuize begonnen was (18).

De jonge kloostergemeenschap ontving weldra vanwege kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders blijken van vrome attentie. Zo bezegelden op 16 November 1332, aan het pauselijk hof te Avignon, Willem, aartsbisschop van Antivari en dertien bisschoppen, een oorkonde met aflaten (19). Een aflaat van veertig dagen wordt verleend aan de gelovigen, die tot de heilige sacramenten van biecht en communie naderen en de kartuizerkerk godvruchtig bezoeken, op de volgende dagen: de feestdagen van de patroon der kerk, Kerstdag, Besnijdenis, Pinksteren, H. Sakramentsdag, het feest der H. Kruisvinding en H. Kruisverheffing, al de feestdagen der H. Maagd Maria, St. Petrus en St. Paulus, de feestdagen der apostelen en evangelisten, St-Jansdag, Allerheiligen en Allerzielen, de Kerkwijding, in de octaven van voornoemde feestdagen en op de Zondagen. Deze aflaat wordt verdiend, 't zij de gelovigen de kerk bezoeken uit gods-

---

(17) Rijksarchief Gent:

- a) Fonds Kartuizers St-Martens-Bos.
Oorkonden. 12 Sept. 1333. Origineel in 't Latijn.
Transfix aan bovenvermelde oorkonde van 1 Mei 1330 (nota 16).
Het zegel van de bisschop, in rood was, is licht beschadigd.
nr. 1, Cartularium, fo 3 vo - 5 ro.
- b) Archief van 't kasteel van Elsegem.
Karton I. Oorkonden. Copie uit de 16e eeuw op papier.
Inventaire... I, bl. 11, nr. 9.

(18) Rijksarchief Gent. Fonds Kartuizers St-Martens-Bos
nr. 1, Cartularium, fol. 3 vo.
Miraeus-Foppens: Opera Diplomatica, T. III bl. 435.

(19) Rijksarchief Gent.

- a) Fonds Kartuizers St-Martens-Bos
nr. 1, Cartularium, fol. 6 ro - 7 ro.
- b) Archief van 't kasteel van Elsegem:
Karton I. Oorkonden. (Avignon 16 Nov. 1332) Origineel, Latijn. Prachtig perkamenten stuk, met miniatuur, O. L. Vrouw met Kindje Jezus tussen twee heiligen voorstellend. Bevestigd met 14 zegels. Ze zijn van Willem, aartsbisschop van Antivari en van 13 andere bisschoppen.

Inventaire I, nr. 11, blz. 11-12.

Analecta Bollandiana: XLIV, fasc. III & IV, bl. 368.

vrucht, 't zij om te bidden, 't zij ter gelegenheid van een bedevaart. Ook zij die in de missen, predikaties of officie aanwezig zijn, die bij 't avondluiden geknield de drie weesgegroeten bidden, die meehelpen aan verlichting en versiering der kerk of voor de kerk een schenking doen, die bidden voor de gezondheid van Jan Gheyline en Judocus de Lichau in leven, en voor hun zielerust na het afsterven, alsook voor de zielen van hun familieleden, kunnen eveneens aan deze aflaat deelachtig worden. Guido, bisschop van Kamerijk, bekrachtigde deze oorkonde op 22 September 1346 (20).

De bul van Paus Joannes XXII, te Avignon op 27 November 1333 uitgevaardigd, verleende aan de kartuizers van St-Martens-Bos al de voorrechten, aflaten en geestelijke voordelen, die de H. Stoel eertijds aan de Kartuizerorde heeft geschonken (21).

We weten niet met zekerheid hoeveel jaren de opbouw der kartuize heeft geveerd. In 1352 was zonder twijfel de kerk voltooid, want op 10 Juni van dit jaar liet Petrus, bisschop van Kamerijk, de kartuizers toe om 't even welke bisschop te vragen om hun kerk en altaren te consacreren en kerkgerief te wijden (22). Op de Zondag na 't feest van de H. Maria Magdalena 1352 consacreerde de bisschop van Linden de kerk en het hoofdaltaar. De dag te voren had hij de overige drie altaren met kelk geconsacreerd en de verdere kerkbenodigdheden gewijd (23).

Vooraan in de kerk, langs de linkerkant, was een altaar gebouwd, dat aan Onze Lieve Vrouw was toegewijd en dat «Onser Vrouwe Capelle» (24) heette. Voor dit kleine heiligdom koesterden de monniken, de inwoners van St-Martens-Lierde en vele vrome lieden uit de aangrenzende parochiën, 'n grote godsvrucht. Meermaals werd aan dit altaar de H. Mis gecelebreerd. Om deze godsvrucht nog aan te wakkeren, verrijkte Gerard, bisschop van Kamerijk, dit altaar op 26 Fébruari 1373 met aflaten (25). De celebrant, de leken die aan dit

---

(20) Rijksarchief Gent. Fonds Kartuizers St-Martens-Bos :
nr. 1, Cartularium, 6 ro - 7 ro.

(21) Rijksarchief Gent. Fonds Kartuizers St-Martens-Bos :
Oorkonden. 6 Nov. 1447. Vidimus van de abt van St-Adriaans-abdij van Geraardsbergen. Origineel in Latijn, met zegel der abdij. (Verkoop de Portemont nr. 2741).
nr. 1 Cartularium, fol. 6 ro.
Faeyen : Lettres de Jean XXII, T. II bl. 635.

(22) Rijksarchief Gent. Fonds Kartuizers St-Martens-Bos.
nr. 1, Cartularium, fo. 7 vo.

(23) id. nr. 1, Cartularium, fo. 7 vo.

(24) Volgens de statuten der Kartuizerorde is O. L. Vrouw officieel de koningin der orde. In de formule der professie is uitdrukkelijk bevestigd dat ieder kartuize te harer ere is opgericht. Haar feestdagen worden altijd voorbereid met vasten op water en brood. Het Generaal Kapittel van 1333 stond aan alle huizen toe een feest der H. Maagd te vieren onder de aanroeping van de Onbevleekt Ontvangene. (Le Chartreux, blz. 111-118.)

(25) Rijksarchief Gent. Fonds Kartuizers St-Martens-Bos.
nr. 1, Cartularium, fo. 7 vo - 8 ro.

altaar de H. Mis hoorden, en al degenen die dit heiligdom versierden, verdienden telkenmale tien dagen aflat, op alle dagen van 't jaar, vijftien dagen op de feestdagen der H. Maagd en twintig dagen gedurende de oktaafdagen van die feestdagen.

Op stoffelijk gebied kende de pas gestichte kartuize milde schenkers. Ook werd ze door de graaf van Vlaanderen met bijzondere zorg gerugsteund. Dit onderwerp wordt dan de stof van een volgende bijdrage.

EREMBODEGEM.

V. Gaublomme.

BRONNEN

- A. — **Onuitgegeven** : Rijksarchief Gent. — Fonds Kartuizers St-Martens-Bos.
— Archief kasteel Elsegem (*)
- B. — **Uitgegeven** :
- Analecta Bollandiana : XLIV, fasc. III & IV.
- Faeyen, (Arnold) : Lettres de Jean XII. Tome II. (Rome, Brux., Paris 1909.)
- Farconnet, de. : «Bois St Martin» in Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques.
fasc. LI, LII (Paris 1936.)
- Fris (Victor) : Geschiedenis van Geeraardsbergen. (Gent 1911).
- Gestel (Cornelius van) : Historia Sacra et Profana Archiepiscopatus Mechliensis. (Hagae Comitum 1725).
- Herbomez (Armand d') : Chartes de l'Abbaye St Martin de Tournai.
T. I et II (Bruxelles 1898 et 1901).
- Inventaire des Archives du Château d'Elseghem. Tome I. Le Charrier des Ghellinck (Audenarde 1919) (niet in de handel).
- Laenen, (Dr. J.) : Kerkelijk en Godsdienstig Brabant, vanaf het begin der IVe tot in de XVIIe eeuw of Voorgeschiedenis van het Aartsbisdom Mechelen.
1e Deel (Antwerpen 1935).
- Limburg-Stirum (1e comte Th. de.) : Coutumes des Deux Villes et Pays d'Alost (Bruxelles 1878).
- Lindanus : Tenebraemunda (Antverpiae 1612).
- Miraeus-Foppens : Diplomatum Belgicorum Nova Collectio sive supplementum ad opera diplomatica Auberti Miraei... cura et studio Joannis Fransisci Foppens. (Opera Diplomatica) Tomus III. (Bruxellis 1734).
- Moustier (Benoit du.) : Uit Koor en Kluis. (Schiebroek 1937).
- Portemont (Aug. de.) : Recherches Historiques sur la Ville de Grammont. T. II. (Gand 1870).
- Potter (de) - Broeckaert : Geschiedenis van de Gemeenten van Oost-Vlaanderen. 5e Serie. Schendelbeke (Gent 1899).
- Raissius : Origines Cartusiarum Belgii (Duaci 1632).
- Sammarthani-Piolin : Gallia Christiana in provincias ecclesiasticas distributa qua series et historia Archiepiscoporum, Episcoporum et Abbatum Franciae vicinarumque ditionum... T. III. (Parisiis 1876).
- Sanderus : Flandria Illustrata. T. III. (Hagae Comitum 1735).
- Waesberghe (Joannes van) : Gerardimontium sive altera imperialis Flandriae metropolis ejusque castellania. (Bruxellae 1627).
- X : Le Chartreux. Origines. Esprit. Vie Intime. (Tornaci 1903).

(*) Het archief van 't kasteel te Elsegem berust sedert 6 Januari 1949 in het Rijksarchief te Gent.